

HARMADIK RÉSZ.

Mondat-tan.

A' mondat részei.

144. §. A' mondatot logikailag és grammatikailag lehet tekinteni. Logikailag tekintve minden mondat egy-egy ítélet, a' mellynek lényeges részei az *alany*, *mondomány* és a' *kapcsoló*, melly összefoglalja; grammatikailag tekintve is a' teljes mondatban mind a' három megkivántatik, de sokszor hol az egyik hol a' másik nincs szóval kifejezve. P. o. az osztják éneken olvassuk: *vuas laulla*, a' város lakatik, bíratik, 's *vuas ti amesleu* a' várost üljük, lakjuk. Az első mondat teljes, mert ott van az alany (*vuas*) és a mondomány (*laulla*) a' mellyel a' kapcsoló is ki van fejezve. A' másodikban a' *vuas* szó tárgy, ném alany, mert a' mondomány *amesleu* (üljük) kívánja meg a' tárgyat, az alany (mi) nincsen kifejezve; de lehetne, ha így volna: *vuas ti amesleu mung*, vagy *mung vuas ti amesleu*, a' várost mi lakjuk, vagy mi a' várost lakjuk; a' kapcsoló itt is az igeszóban rejlik. Néha, sőt gyakran, első tekintetre kétséges, alany vagy mondomány van-e előttünk. P. o. *jeming As muj ar* a' szent Asz lakadalmi éneke, vagy a' szent Asz lakadalmának éneke; *Matvej elta jeming ajkol-jastipsa* Mátétul (való) szent hír-mondás = Máté evangelioma. E' két mondatban az alany vagy a' mondomány van-e kifejezve? Ha kiegészítjük: *tami jeming As muj ar*; *tami Matvej elta jeming ajkol-jastipsa* = ez a' szent Asz lakadalmi éneke; ez Máté evangelioma, világossá lesz, hogy azokban a' mondomány van kifejezve, az alanyt, (*tami*) csak hozzá gondoljuk, valamint a' kapcsolót is az alany és mondomány között. Grammatikailag egy igeszó magában is lehet mondat, p. o. *evüllem*, hiszek. Mert az igével, melly a' mondományt teszi, a' kapcsoló is ki van fejezve, az alanyt pedig az igének személyragja jelöli. Az *evüllem*, hiszek, kifejtve azt-teszi: *ma evülip ullem* én hívő vagyok. Itt a' *ma*, én, alany, *evülip*, hívő, mondomány, *ullem*, vagyok, kapcsoló. Ha már a' kapcsoló a' mondományos igeszóban

benne rejlik, akkor természetesen nem kell sőt nem is lehet azt külön kifejezni, p. o. *ma evüllem, ning evillen, lu evill* én hiszek, te hissz, ő hiszen; *mung evillu* mi hiszünk stb. Ha a' mondomány nem ige szóval, hanem más szóval van kifejezve, a' kapcsoló (vagyok, vagy, vagyunk, vagytok) csak az első és második személyben fejeztetik ki, a' harmadikban nem, kivéve ha nem a' jelenidőre vonatkozik, mert akkor a' kapcsolónak kifejezése az időt is tartozik jelölni. Innen mondjuk: én hívő vagyok, mi hívők vagyunk; te hívő vagy, tük hívők vagytok; ő hívő, ők hívők: de ő hívő volt, ő hívő lesz stb. A' *van, ull*, tehát csak akkor tétetik ki, ha nem csupán kapcsolót, hanem létet, létezt is fejez ki, p. o. *pénzem van, vagy van pénz*, mi egészen más mint ha mondok: *ez pénz*. — Felszólítást jelentő mondatok minden nyelvben mondomány nélküliek, p. o. *num tarom ažem! num jelem jigem!* felső tarom atyám! felső jelem atyám! — Viszontag a' parancsoló módbeli mondomány alany nélkül szokott lenni, mint *juš torima tastat* útat készítetek istennek.

Ezek szerint grammatikailag *teljes a'* mondat, ha mind három része (alany, mondomány, kapcsoló) külön-külön szóval ki van fejezve, *nem teljes a'* mondat, ha egy a' három közül nincsen kifejezve. Azért a' *nem teljes* mondat nem *csonka* még, minthogy logikailag teljes értelmű.

A' mondat külömbiségei.

145. §. A' mondat, ha kifejezett részei magokban valók, *rideg*, ha azok más szókkal vannak meghatározva vagy kibővítve, *nem-rideg*. P. o. *Ivan jogots* = János jöve, *rideg* mondat: de *Si hadletna Ivan, torim pernaja longültim iki, similtata pits tal Judej muna* = a' napokban János isten keresztségébe vivő öreg, hirdetni kezde a' pusztá judeai földön — *nem-rideg* mondat, mert alanya *Ivan* (János) e' szókkal van meghatározva: *torim pernaja longültim iki*; a' mondomány *pits* (kezde) pedig először avval van kibővítve, hogy mit kezdett, t. i. *similtata*, hirdetni, azután avval van meghatározva, hogy hol kezdett hirdetni, t. i. *tal judej muna* a' pusztá judeai földön.

Továbbá mind a' *rideg* mind a' *nem-rideg* mondat lehet *egyszerű*, ha egy mondatból áll, vagy *többszerű*, ha két vagy több mondat össze van foglalva. Az idézett két mondat *egyszerű*, mert egy-egy alanybul's egy egy mondatból állanak. de ez: *Si hadletna Ivan*,

torim pesnaja longiltim iki, jogots pa similtata pits tal judej mana = a' napokban János jöve és kezdte már többszerü mondat, mert benne két mondomány van összefoglalva: *jogots és pits*. — *Sit hulman Irot han nomisna tillas i izagat ulta Ierusalim voštel mur lu panna* = ezt hallván Héródes király az elméjében felháborodék és az egész Jéruzsálem városának népe ő vele (együtt). Ez is többszerü mondat, mert benne két alany (Héródes király meg: egész Jéruzsálem városának népe) van összefoglalva.

A' többszerü mondat igen sokféle lehet részint az összefoglalt mondatok különös mivoltuknál fogva, részint azon viszonymnál fogva, a' mellyek azok egymás alá vagy egymás mellé vannak rendelve.

Az alany és mondomány egyezése.

146. §. Az alany lehet csupasz vagy birtokos ragu, azután lehet egyes, kettős és többes számbeli. A' millyen számbeli a' csupasz vagy birtokos ragu, olyan számbeli a' mondomány is. P. o.

uta si sašl kiáltó szó hallik. — *Isus Hristos tšipsa si horasna us* Jézus Kr. születése e' módon volt. — *kolom šoper nohlä vuas ti amesleu, näl šaper nohlä aut ti amesleu a'* három jeles magasságu várost üljük, a' négy jeles magasságu várost üljük. — *lu ohtina turum-haret punžasset* ő felette az egek megnyilatkozának.

Siri antom hun lin jega volta pitsangen előbb hogysesem ök (ketten) együtt élni kezdtek (ketten). — *kü poter kü kas kü katl ameslemen, van poter van kas kü katl ameslemen* hosszú beszédet, hosszú mulatságot hosszú napig ülünk (ketten); rövid beszédet rövid mulatságot hosszú napig ülünk (ketten).

sit ma šenk musti pogem ull, madot hoža izagat ulta ma jim nomsem ez az én nagyon kedves fiam, a' kiben minden jó akaratom van. (Jegyzet. A' *sit pogem ull* oroszos, e' helyett: *sit pogom*: viszontag a' következő visszamutató mondatban el lehetne az *ull*, így: *madot hoža izagat ulta ma jim nomsem ull*.) — *num tarom ažeu iški turpi turing vuat pontal, sajk nolpi noling vuat pontal* = felső isten atyánknak hideg torku szél-támasztása, híves orru szél-támasztása. — *mung sorni turum azeu!* mi arany mennyei atyánk! az az, mi mennyei atyánk!

De vannak kivételek is a' szabály alól, jelesen:

a) A' sokaságot jelentő alany egyes számbeli, a' mondomány

pedig többes számbeli lehet, mint: *hun jah kim kitimet uset* midőn a' nép ki volt küldve (ki voltak küldve); *si'sna mudra jah hola pelak elta Jerusolim voža jogotset i potarlet* akkor a' bölcs nép keletről Jéruzsálem városába jöve (jövének) és monda (mondának); — *lu lu murel savijil li kreklal elta o a' maga népét megszabadítja bünétül* (iv büneitül). — *lu laltipsajelna jeming jah potarset o* ihletése által szóltak a' szentek.

Általában a' *jah* szó, melly népet jelent, *emberek* értelmében jár; *ultim jah* tanuló nép, azaz tanítványok, *pernala jah* keresztelelten nép, azaz pogányok, *or jah* szamojédek stb. lásd a' Szótárban a' *jah* szót.

b) Ellemben a' számnevek, mellyek természet szerint sokaságot jelentenek, az egyesben kívánják a' szókat, mint: *i sidi aradtel rudet Avram elta Tavit vonda nel hosjang rud, i Tavit elta Babilon voža kasl'psa vonda nelhos jang rud* 's így mind a' nemzetségek Ábrahámtul fogva Dávidig tizennégy nemzetség, 's Dávidtul fogva Babilon városába való költözésig tizennégy nemzetség.

labed muzung labed maj tinl kurtom jige eui šidi ultal,

kot muzung kot maj tinl kurtom aže eui šidi ultal

hét kedves hét vendégséget becses udvarom atya-leánya ott ül,

hat kedves hat vendégséget becses udvarom atya-leánya ott ül.

A' *küt, kad* (két) szó néha kettős számbeli szóval egyesül, néha nem, mint:

koreng or ko koreng küt ortgnen,

vojeng or ko koreng küt ortgnin

rénbikás szamojéd embernek bikás két szolgája,

vadas szamojéd embernek bikás két szolgája. Itt az *ort-gnen*

kettős számbeli.

Halilej saras lep šoštal sagat lu kažalas kad jaj-apsiangen a' galileai tengerhez léptekor láta két báty-öcsöt (testvért). — *kažalas pa kad i-ji-rohgnen* láta más két egy-anya fiat.

De viszontag van: *nem hojat an pusl lužidta kad jora senki sem szolgálhat két úrnak.* — *panna al vijat kat sah* vele (magatokkal) ne vigyetek két ruhát.

Az evangeliomi fordításban a' *kadn* (kettő) szó többes számbeliekkel egyesül, mint: *ježalt užanset luela kadn, kul' tajdotet* eleibe kiáltának neki ketten, ördög-leltek.

A' kettős számot azon szók is szeretik, a' mellyek ketteje-

ketteje teszen egy egészset, mint p. o. *tél-nyár* = esztendő, *éj-nap* természetes nap, *anya-anya* = szüle, szülek, *leány-fü* = gyermek, Regulynél: *neng-ho* = nő-férfi = ember stb. Azért az evangéliomban a' negyven napig való böjtölés így van kifejezve: *neljang atgnen pa hadlgnen*, azaz szószerint: negyven két éj és két nap böjtölés.

c) A' számneveket követik e' tekintetben a' határozatlan szám jelentőji, p. o. *lu jubel ar mur manta pits* ő utána sok nép kezde menni.

Azomban az *ar* után a' *hojat*, valaki, többesben áll, mint: *sidet huvat ar hojadet jilet* azokon sokan jönnek. — *ar hojadet jogodlet hola pelak elta i kevi pelak elta* sokan jönnek kelet felől és nyúgat felől.

Moltas, sok, *aradtel*, mind, is többes számmal társúlnak, mint: *pojksatanna moltas jazinget al potartat* imádkozásokban sok szökat ne mondjatok; *aradtel rudet* minden nemzetségek. De van: *aratel hanneho* is.

d) A' mondomány kiegészítése egyes számban áll, jöllehet a' mondomány többes számbeli, mint: *ojanget hollatodet, li kažinga jilet* boldogok a' sírók, ők örvendezökké (*kažinga*, nem *kažingeda*) lesznek. — *ojanget, madet kanžlet i lidlet veskat ver, li tarmatंगा jilet* boldogok, a' kik keresnek és akarnak igazságot, ők kielégítetnek. — Ez »*kažinga*,« »*tarmatंगा*« adverbiumúl áll, tehát *kažinga jilet* olyan szófűzés, mint a' magyar: *jól vannak*.

147. §. A' birtokos ragú szók egy különös sófűzést mutatnak az eredeti énekekben, a' mellyet fel kell hozni. A' birtokos ragok t. i. nem magához a' névszóhoz, hanem ennek viszonyítójához járúlnak, vagy azon szóhoz, a' melly viszonyító gyanánt áll. Magyarban így mondjuk: *városom belseje*; az osztják énekekben így van mondva: *város belsöm*; tehát e' helyett: *városom belsejében*, azt találjuk: *város belsömben*. Lássuk osztják példákat.

num tarom ažem amesti vuah nirpi niring kat lipelnä,
sarni ulpi ulung kat lipelnä =

Num tarom atyám(nak) ülő réz színű házában,
arany festékű házában. Itt *katel (kadel) libinä* helyett van *kat lipelnä* = ház belsejében, *házá-ban* helyett.

ma amesti aj lari melte kat lipemnä
aj tuj melte kat lipemnä =

én ülő kis lép melletti házamban, kis tó melletti házamban. *Kat lipemnä e' helyett: katem (kadem) lipinü.*

sosi vuas kareunü jogotlaju, sosi kort kareunü jogotlaju a' lakott városunk térében, piaczn vezetünk, a' lakott udvarunk térében vezetünk. Itt *vuaseu karnü (karelnü), korteu karnü (karelnü)* helyett áll a' *vuas kareunü* stb.

juhung vuas alngem ameslä vagy

juhung vuas alngem laulla = a' fa város (fa kerítésü) városom eleje ültetik, vagy öriztetik. Itt *vuasem aling (alngel)* helyett áll a' *vuas alngem*.

A' nyelvnek felhozott emez eljárása szerint lehet az igen gyakran előkerülő szólást értelmezni, mely így van:

alel ko ar al amesmeu eult

jisl ko ar jis koltmeu eult; vagy:

alel ko ar al amesteu eult

jisl ko ar jis kolteu eult. Ezekben az *amesmeu* vagy *amesteu eult* azt teszi: ülésünk után, vagy ülésünk óta, ülésünktül. De mi az, a' mire az »ülésünk után« vonatkozik? vagyis, mi ezen mondománynak az alanya? Felelet: *alel ko ar al, jisl ko ar jis* azaz: sok fiatal ember, sok öreg ember. A' szokásos mondást tehát így kell fordítani: nekünk, sok fiatalaknak, ülésünk után, nekünk, sok öregeknek, mulatásunk után.

A l a n y.

148. §. Minden szó, mely tárgyszó gyanánt állhat, lehet alany; tehát a' tulajdonképi tárgyszón kívül leggyakrabban névmás és igés névszó teszik az alanyt. P. o. *lu undrelna tímot jemíngt lil elta ull* az ő méhében fogantatott a' szent lélektül van. Itt *tímo* igésnév az alany. — *Tami izagat edis sit vorna, jena at ull torim elta jastímot jelli jastata jemíng iki elta, madot potarl* ez mind lett azért, igazzá hogy legyen az isten mondása a' szent próféta által, a' mely szól. — Itt alanyok: *tami*, ez, *jastímot*, mondott, mondás, *madot*, a' mely. Hogy az alany gyakran ki sincs fejezve, a, **144. §-ban** láttuk.

Az alany, mint nominativus, nem vesz maga elé mutató névmást, millyen a' magyar *az*, ez: ámbár, úgy látszik, hajlandósága van reá a' nyelvnek, mert Vologodszki így ír: *ma izidi evillem je-*

ming lila, madot lu torim veelna ulipsa i lil izagata mal, i lu torim azi elta edl én azonképen hiszek a' szent lélekbe, ki az isten erejében, vagy ereje által (*madot lu torim veelna*) életet át mindennek, és az isten atyából jó ki.

De a' nominativus maga után veheti a' *ti (t)-t*, mi a' tárgyat meghatározza, mint a' vogulban. Ennek példái, Vologodszki fordítása szerint, csak birtokos ragok előtt fordulnak elő, p. o. *Irot nomisna lillas i izagat ulta Ierusalim voštel mur lu panna* Héródes elméjében megháborodott 's egész Jéruzsálem a' városának népe ő vele. Itt *voštel* = *voš* = város, *t* az, 's *l* a' harmadik személybeli birtokos rag. — *pasi kulna visa luel pal rep ohtija, pa izagat ulta mutel vožet luela šažilal* azután az ördög által vitetett ő egy magas hegyre 's a' földnek minden városait neki megmutatja. Itt *mutel* = *mu* föld, *t* az, *l* birtokrag. Ezt tudva, nem kételkedünk az énekbeli *vuas ti amesleu, aut ti amesleu-t* így értelmezni: a' várost üljük.

Az *arat* szó, melly sokaságot jelent, Vologodszkinál gyakran ilyen alakban fordul elő: *aradtel* mind, mindnyája; de van *aratel* is. Amabban a' határozó *t* van, 's ezért áll *arat-t-el* helyett: *arad-t-el*; ebben nincs meg a' határozó *t*, p. o. *aradtel rudet* minden nemzetségek; de *aratel hanneho* minden ember; — *evillem torim azija, mü veritoda, i izagat sit, muj mung arateuna nidot i annidot* hiszek isten atyába, a' föld teremtőjébe, 's minden azéba, mi nekünk mindnyájunknak látható és láthatatlan.

149. §. Az alany más tárgyszók által lehet jelezve, mellyek hozzá genitivusi vagy appositíói viszonyban állanak; 's mind ezek mind az alany maga is tulajdonság-szókkal lehetnek jelezve. Lásuk tehát ezeket sorban, kezdvén a' tulajdonság-szókon.

150. §. A' tulajdonság-szó, a' mikor jelző, mindég a' tárgyszó előtt áll, 's vele szinte egy szóvá lesz, mert ragot nem veszen föl. Lehet pedig jelző az igazi tulajdonság-szó (**50—56. §§.**) az alap-és sor-szám-név (**70—77. §§.**), a' mutató, kérdő, visszamutató, meg határozatlan névmások (**84—86. §§.**), a' *ta, m* alaku ígésnevek (**115—122. §§.**). P. o. *pernaing jah tung-sir torma evijipsa* a' keresztyének igaz istenbe (való) hite. A' »keresztyének« osztjákul *pernaing jah* = keresztes nép; *pernaing* tehát a' *jah*-nak jelzője. *Tung-sir* meg a' *torma* szónak jelzője, melly *a* ragos (torim, torm-a), de *tung-sir* ragatlan.

*kos kar kohlem lanting As,
jang kar kohlem koling As*

húsz rénbika futotta táplálós Asz, tíz rénbika futotta halas Asz. Itt halmoza vannak a' jelzők; a' *lanting, koling* (táplálás, halas) szorosabb jelzője az Asz-nak, azaz Obi folyónak; a' *kos, jang* (húsz, tíz) meg szorosabb jelzője a' *kar* (biká)-nak; a' *kos kar kohlem, jang kar kohlem* (húsz bika futotta, tíz bika futotta) együtt véve újra az Asz-nak jelzője.

Az eredeti osztják énekekben (úgy mint a' vogulokban is) a' *p* (*pi*) és *ng* képzős tulajdonság-szók együtt szeretik jelezni a' tárgyszót, mint a' már felhozott *iški turpi turing vuat, sajk nolpi noling vuat* hideg torku torkos szél, híves orru orros szél, azaz hideg erős szél, híves metsző szél. Más példák:

iški turpi turing vuat, — meleh turpi turing vuat hideg torku torkos (erős) szél, — meleg torku torkos (erős) szél.

kos kojpi kojing maj šidi jitel,

sat kujpi kujing maj šidi jitel

húsz méltóságos vendégnek ott levése,

száz méltóságos vendégnek ott levése.

jang jengpi pengung ungel tíz fogu fogas szája,

kuos pengpi pengung loll húsz fogu fogas ajka.

lom pahlep pahling entep entepetelä,

anzi pahlep pahling entep jersetelä

zelnicze gombu gombos öv öveztetik,

tüske gombu gombos öv öveztetik.

vuah nirpi niring kat lipelnä

sarüi ulpi ulung kat lipelnä

réz színü színes házában

arany festékü festékes házában.

Sajátságos, de a' magyar nyelv szokásával azonos az ilyen jelzés: *kar kohlem* = bika futotta, a' minek egy tanúságos példája ím ez:

vuas leti un pari labedleu,

kort leti un pari vueri leleu;

meñ ne lelti noji kareng jäm ogol ležätleu,

tant ne amesti kaur koreng jäm ogol ležätlen

város-ette (város-evő) nagy lakomát étetünk,
 ház-ette (ház-evő) nagy lakomát eszünk;
 a' meny-nő *) szállotta fehér bikás jó szánt elkészítjük,
 a' tont-nő *) ülte barna bikás jó szánt elkészítjük.

Meg lehet még jegyezni 1) *izagat ulta* jelzöt, mely nagyon szerepel az evangéliomi fordításban, 's minden-t jelent. Taglalva ezt teszi: *i sagat ulta* = egy szerint való. P. o. *izagat ulta Ierusalem* minden (egész) Jéruzsálem; *izagat ulta og-popet* minden főpapok; *izagat ulta torim ungül elta edta jazinget* minden, isten szájából kijövő beszédek, szók stb. Sőt *ulta* nélkül is jelent »minden«-t, p. o. *ma izidi evillem jemäng lila, madot lu torim veel ra ulipsa i lil izagata mal* én azonképen hiszek a' szent lélekbe, a' ki az isten ereje által életet és lelket ád mindennek.

2) Az *aradtel* és hasonló alaku jelzöt, a' mellyek a' harmadik személyü birtokos raggal vannak, akár igazi tulajdonság-nevek, akár nem. Az *aradtel* szót a' 147. §. megfejtettük 's tudjuk, hogy úgy *aradtel* mint a' határozó *t* nélküli *aratel* szószerint »mindene,« »mindnyája« jelent, de »mind,« »minden« értelmével jár. P. o.

sosl nálpí kät ort, jorl nálpí kät ort hölgy-menyét orrú (képü) két szolgál, úr orrú (képü) két szolgál; *alel ko ar al amesmeu eult*, *jisl ko ar jis koltmeu eult* fiatal ember sok fiatal ülésünk ólta (sok fiatal emberünk fiatal ülése ólta), öreg ember sok öreg ülésünk ólta (sok öreg emberünk öreg ülése ólta).

unglel vijem lonh kor pohgnen,
nálmel vijem kalt kor pohgnen

szája hívott csudálatos két fija, nyelve hívott csudálatos két fija.

Hogy pedig valóban illetén birtokos ragu szó mint jelző áll, világos a' következő mondások által:

num pangel saring lala likomtal taganä,
num pangel ohung kantä logomtal taganä

felette vastag hasu ellenség mozgásának helyén,

felette vastag fejü had mozgásának helyén; mi másutt így

van kifejezve:

num pangem saring lalä likomtän taganä,
num pangem ohung kantä logomtan taganä

*) A' meny-nő, tant vagy tont-nő jelentéséről alább, az ének magyarázatában lesz szó.

felette vastag hasu ellenséged mozgásának helyén,
felette vastag fejü hadad mozgásának helyén.

sohlä kaš ko sugen un aut ti amesleu,
unsen kaško unsen un vuasti amesleu

tokhalas víg ember (beli) tokhal nagy várost lakunk, lazacz-
halas víg emberbeli lazaczos nagy várost lakunk.

A' Reguly jegyzetében is a' tulajdonság-szók között vannak
ilyenek: *karl taga*, vogulul *kara ma* üres hely, puszta hely, másutt
meg *har taga* a' tundra, azaz fátlan gyepség. Tehát *karl taga*
vagy *harl taga* egy a' *har taga*-val. Továbbá: *perl tining* felette
becses, szószerint: mindene becses; *kangel**) *jogan* hágója folyó,
azaz hágós folyó, folyó a' mellynek hágója, sellője van. Magyarul
is ezt mondjuk: *java búza* = legjobb búza, *eleje búza* stb.

De mikor a' jelző a' tárgyszó után következik, fölveszi a' ra-
gokat. Ezt azomban csak a' fordításban találtam; az eredeti éne-
kekben, legalább eddigelé, nem vettem észre. P. o. *pojksata sir*
torim elta mungeu nimot az imádság istentül nekünk adatott, azaz
ist. nek. adott imádság; — *ma evillem i torim aziija, izagat kadl-*
toda, num turum i mâ verimota; izidi *evillem Jisusa Hrista, torim*
poga, ita timota én hiszek egy isten atyába, mindent igazgatóba,
a' mennyet és földet teremtőbe, azonképen hiszek Jézus Krisztusba,
isten fiyába, egyetlen szülöttbe. Ezt »egyetlen szülöttbe« Volo-
godszi nem helyesen adja így: *ita timota*, holott *i timota* kellene
lenni, a' mint legitt látni fogjuk.

151. §. Jelző gyanánt szolgáló némelly szó kettős alaku,
mint: *kad* és *kadn* (két és kettő), *i* és *it* (egy), *si* és *sit* (az), *tam*
és *tami* (ez). A' rövidebb alak jelzőül, a' másik, vagy hosszabb
alak, magában áll, tehát nem jelző. Ennek oka világos a' *kad*-ra,
(Regulynél 's az eredeti énekekben) *kät*-re nézve, melly maga a'
tő, mint a' finn *kaht*, a' magyar *két*, a' vogul *kät*, 's azért lehet
jelző: holott a' *kadn* dualisi alak, mint a' magyar *kettő* 's a' vogul
kiti, *kitag*, miért is ezek nem lehetnek jelzők, hanem magokbau
állók. A' magyar, osztyák és vogul nyelvekben t. i. a' jelző szó rag
(annál inkább számbeli képző) nélkül áll az illető tárgy-szó előtt.
A' *kad*-ra és *kadn*-ra nézve lásd a' **146. §.** b).

*) Vogulban is *kangel* a' sellő, »stromschnelle«, másképen *auung sori* folyó
szorosa, vagy *soring ma* szoros hely. Egy magyarázó mondás így szól: *soring*
ma man kanglä lauu a' szoros helyet (a' folyóban) mí hágónak, sellőnek, mondjuk.

Példák az *i*, *it*-re nézve:

hun lu sit potars liela, i madot sudjah elta jogots midőn ő azt mondta nekik, egy valaki jöve a' birák közzül. — *ma evillem i torim azija* én hiszek egy isten atyába.

i nali tinlipä ameslen,

kät nali tinlipä ameslen.

Az *i* jelző igen sok szóval szinte összenő, mint *izi*, e' helyett *i-si* = egy, az, lásd a' szótárban *i*, *it* egy.

Ellemben: *hoj tam aj pamtöpsajet elta it pasagat verl a' ki e'* kis parancsokbul egyet megváltoztat. — *nem hojat an pusl lužidta kad jora, mujpa idl lükinga tajta pidl mujpa idla tarinlata pidl* senki sem szolgálhat két úrnak, vagy az egyiket gyűlölni fogja vagy az egyiknek kedvezni fog. Itt a' tö *it*, egy, harmadik személyü birtokos raggal van: *idel* vagy *idl* egyik, lásd a' 70. 81. §§.

Már az *i* és *it* (egy) közt nincsen olly különbség, millyen van a' *kad* és *kadn* között: mégis a' nyelvszokás az *i*-t jelzőnek, az *it*-et pedig magában állónak használja. Ugyan így van a' *si* és *sit*-re nézve, mint emé' példák mutatják:

si hadletna Ivan jogots a' napokban jöve János. — *si ne lu roda potars a'* nő magában monda. — *si imi izi sosna tungtaka jis a'* nő azon órában egészségessé lett.

lu sit, madot olinpela jebü jastas ő az, a' kirül jövendölt. — *si mans sit olinpela izagat si mü lakka* hír ment az felöl mind az országban. — *lu jastas sit ohtüja* ő monda erre. — *tami izagat edis sit vorna* ez mind lett azért. — A' ragos *sidi*, úgy, természetesen csak az önálló *sit*-bül lehetséges.

De van illyen is: *si jubina Jisus tuvim us* azután Jézus vitétt volt; — holott a' *sit olinpela, sit ohtüna, sit vorna* után *si^t jubina*-t váránk. Össze lehet hasonlítani a' *si jubina*-val az igen nevezetes *i-höz jang*-ot = 11, Regulynél *i-goš-jang* (e' helyett: *i-koš-jang*), a' mellyet így kell értelmezni, hogy: *egyhez tiz*. Vologodzki talán az ellenkezőre vétett, midőn a' »hiszek Jézus Krisztusba, isten fíjába, egyszülöttbe« így fordította: *evillem Jisusa Hrista, torim poga, ita tímota*, = egybe szülöttbe, e' helyett: *egy szülöttbe* = *i tímota*. De ő az orosz követve a' *Jisus* szó után is ragot tett. Az egész mondat így volna helyesebb: *Jisus Hristus-a, torim pog-a, i tímota*.

Példák a' *tam*, *tami-ra*: *hoj tam aj pamtipsajet elta it pasagat verl a' ki e' kis parancsokbul egyet megváltoztat.*

täm tormeü lated al nii mal endom

täm jelmeü kot alpä nang müü endom.

tami izagat edis sit vorna ez mind lett azért. — *hoj tami?* v: *det pa saras luel hulindlet* ki az? a' szelek és tenger hallgatnak reá.

Ha nem csalatkozom, az osztják *i*, *it* (egy), *si*, *sit* (az), *tam*, *tami* vagy *täm*, *tämi* (ez) szerepléséhez hasonlít a' magyar *nincs*, *nincsen*-é, amaz jelzői, ez magában való jelentésü lévén, jóllehet a' szokás nem tartja meg szorosan a' külömbséget. Legalább a' többes: *nincsenek* azt mutatja, hogy a' *nincsen* az önálló, magában való, a' *nincs* pedig jelzői jelentésü.

152. §. A' genitivusi viszonyt a' Vologodszki osztjakságában a' tárgyyszót előző más tárgyyszó fejezi ki, melly rag nélkül való, tehát: *torim pog* isten fija; *Isus Hristos tüipsa* Jézus Krisztus születése, *Irot kan ulim hadletna* Héródes király életének napjaiban. E' szerint az osztják nyelv a' genitivusi viszony kifejezésére nézve abban külömböznék a' magyartul, hogy genitivusi ragot nem ismer, azaz semmiféle raggal nem jelöli a' genitivust, — holott a' magyar így mondhatja: *isten fija*, és *istennek fija*, *istennek a' fija*; továbbá, hogy a' nominativust, a' mellytül függ a' genitivus, nem toldja meg harmadik személybeli birtokos raggal, holott a' magyar azt mindenkor teszi, akár így mondja: *isten fija*, akár így: *istennek fija*, *istennek a' fija*.

A' Vologodszki osztjáját igazolják az eredeti osztják énekek is, a' mellyek czímei: *jeming As muj ar* a' szent Asz lakadalmának éneke, itt *As* és *muj* genitivusi viszonyban vannak; *As pogol ar* Asz falujának éneke; *uort ar* az úr, fejedelem éneke stb.

Azomban az énekek azt mutatják, hogy a' *na* (*nä*) rag a' genitivusi viszonyt is jelöli, mint:

kos kar kohlem lanting As kangeunä,

jang kar kohlem koling As kangeunä

kolom šoper nohlä vuasti ameslev,

näl šaper nohla vuasti ameslev

a' hús rénbika futotta táplálos Asz-hágónknak, a' tíz rénbika futotta halas Asz-hágónknak, három jeles magasságára üljük a' várost, négy jeles magasságára ültetjük a' várost. — Szinte még nevezetesebb a' következő példa:

kareng vuas karemnü kamen etlem,
kareng gord karemnü kamen etlem

a' piaczos város-piaczomnak küljére kimegyek, a' pia czos gorod piaczomnak küljére kimegyak. Itt a' *kamen* = kive, a' *karämne*-re vonatkozik, mintegy: *piaczomnak kijébe* jelentvén.

De a' genitivusra vonatkozó nominativus birtokos ragu jelölése is találtatik az osztjákon, p. o. *urt enmem arl* = a' fejedelem nevelésének éneke, a' hol az osztják *l* (*ar-l*) a' magyar *e*-nek (ének-e) felel meg. Van ilyen is: *sarnü wort lu arl* az arany fejedelem ő éneke (*sarnü wortnü lu arl* szakasztott magyar volna: az arany fejedelemnek ő éneke). Magokban az énekekben is gyakran előfordúl a' birtokos ragu szerkezet, p. o. *sohlü köš ko sogen un vuas nemel kaltšü sitmal, unsen on aut siil kaltšü sitmal*; vagy: *jeming Jeli, jeming aut nemel pa kaltša sitmal, päšing Jeli päšing säš siil pa kaltša sitmal* a' tokhalas ember a' tokhalas nagy város nevét valahogyan kérdezi; vagy: szent Jeli, szent város nevét is valahogyan kérdezi, fényes Jeli, fényes szállás hírét is valahogyan kérdezi. A' nominativusnak eme 3. személybeli birtokos raggal való megjelölése az evangeliomi fordításban is előkerül, mint: *sit hulman Irot han nomšna lillas, i izagat ulta Ierusalim voštel mur lu panna* azt hallván Héródes király elméjében felháborodék és egész Jeruzsálem városá(nak) a' népe ő vele. Itt *voštel* szó szerint: a' városa. — A' »hiszek«-ben is mondja Vologodszki, mint a' 147. §. láttuk: *madot lu torim veelna ulipsa mal* a' ki az isten erejében (ereje által) életet ád.

153. §. Az appositíói viszony a' szók egymás mellé való helyzete által fejeztetik ki, mint más nyelvekben, p. o. *torim azi, num tarum i mü verimot* isten atya, a' meny és föld teremtője.

M o n d o m á n y.

154. §. A' mondomány kifejezője vagy igeszó vagy névszó. Az igeszónak jelentése lehet beható, kiható, magáraható, szenvedő, akár vele jár az igetövel, akár képző által jelöltetik. Az igésnév, minthogy az igeszónak származéka, eredetijének jelentését követi. A' mondományt kifejező névszó, bármilyen legyen is, az igésnéven kívül, mindenkor beható vagy szenvedő jelentésű.

A' beható, magáraható és szenvedő jelentésű mondomány

teljes értelmű, azért nem követel kiegészítést azaz accusativust, p. o. *voj-hul voll* az állat él; *uta si sašl* kiáltó szó hallik; *vuas ti laulla a'* város őriztetik; *ojanget hollatodet* boldogok a' sírók; *ojanget, madot romet* boldogok, a' kik szelídek. — A' kiható jelentésű mondomány nem teljes értelmű, 's azért kiegészítést vagy accusativust követel, p. o. *vohsaret ong tajlet pa turum tohling vojjet tihlet a'* rókák gödröt vallanak 's az égi szárnyasok fészkeket. Mikor a' benbató jelentésű mondománynak is kiegészítése van, azt a' határozatlan névi mód fejezi ki, mint: *mung lu turum husel vantšu hola pelakna i jogotsu luela og ponta* mi ő mennyei csillagát láttuk keleten és jöttünk neki fejet hajtani.

155. §. A' kiható jelentésű mondomány kiegészítéseül az accusativust követeli, az fejezvéni ki a' tárgyat, a' melyre a' mondomány hat. Az ugor nyelvek sajátsága, hogy az igével magával is jelölhetik a' tárgyat. Az ige tehát tárgyas alakúvá lesz, melly a' tárgynak személye és száma szerint különböző, a' mint azt a' 140. és 143. §§-ban láttuk. A' tárgyas ige, természeténél fogva, határozott tárgyra vonatkozik: mikor nincsen meghatározva a' tárgy, az ige sem lehet tárgyas alakú. De az osztják nyelv, a' mint Vologodszki fordításaiban mutatkozik, nem követi szorosan a' szabályt; az eredeti énekek, a' mennyire ismerem és értem, ritkán élnek a' mult idővel, a' mellyen látható volna a' tárgyas alak.

Helyén van a' tárgyatlan ige következő példákban: *liela vei mas kul'et ohtija* nékiek hatalmat adott az ördögökre. — *panna al vijat anta sorni voh, anta sel voh, anta padaruh voh* magatokkal ne vigyetek se arany pénzt, se ezüst pénzt, se réz pénzt. — *al hurija vita Marija ning imen* ne félj venni Máriát, te feleségedet. — *ajkol manema päitat* hírt vessetek nekem. stb.

Helyén van a' tárgyas ige következő példákban: *an ussle lucl si vonda* nem ismeré meg addig. — *ma ningilan peranja longillalan jink libina* én titeket megkeresztellek vízben. — *mung nan leupazeu mila mungeu* mi kenyér ételünket add meg nekünk. — *nem luela ponla Emmanuil* Emmanuél nevét add neki.

E' két utolsó példában *mila* add, *ponla* tedd, világos tárgyas alakok, mert a' tárgyatlan parancsolók *mija, pona*. De a' következőkben már bizonytalan az alak: *esla mungeu mung kreklau, hod'i sagat i mung pa hojadeta esllu kreklal; i al esla mungeu huzšpsaja pidta, no šavija mungeu kul' elta* bocsásd meg nekünk mi bűnein-

ket, a' hogy mi is más embereknek megbocsátjuk bűneiket; 's ne bocsáss (hagyj) minket a' kísértetbe esni, hanem szabadíts minket az ördögtől. Mert az *esla*-ban az *l* a' tőhöz tartozik, tehát tárgyatlan alak, a' tárgyas volna *eslla*, vagy *estila*. Azert az *esllu* is bizonytalan, minthogy az egyik *l* (*esl*) az igetőhöz tartozik, a' másik *l* (*lu*) a' jelenidőnek jelleme; itt a' tárgyas alak három *l*-t követelne, mit lehetetlen kiejteni. Azon igetők tehát, a' mellyek utóhangja *l*, 's a' jelenidőnek jelleme, a' melly hasonlóképen *l*, okozzák nagy részben, hogy a' tárgyas alak nem tűnik szembe, a' hol meg is van.

156. §. Minden mondomány, akármilyen jelentésű, az igenes kiegészítésen kívül, vagy a' nélkül is, nem-igenes kiegészítést vonhat maga után. A' nem-igenes kiegészítés különböző viszonyban állhat a' vonzójához; ezt a' különböző viszonyt a' ragok és viszonyszók fejezik ki. Azért most ezek értelmét tárgyaljuk.

Ragok és viszonyítók.

157. §. Az a, ja rag áll:

1) *hová kérdésre*, mint: *Bavilon voža kaslīpsa* Babilon-városba költözés; — *jogotset Ierusalim voža* jöttek Jeruzsálem városába; — *honda Jegipet mua* fuss Egyiptom-országba; — *Isus Ivan tur-maja omsim olīnpela hulman Halīleja mans* Jézus, Iván tömlőczbe való ülése felől hallván, Galileába mene. — A' *kadna* azt teszi: kettővé, ketté, azért *kadna manta* ketté menni, azaz elválni.

A' *hová* kérdésre felelve a' viszonzyszókhöz is járul, p. o. *mur kažalamna lu rep ohtija hungis, pa hun omssas, siršna lu hoža lep jogotset lu unltim jahlal* népet látván ő egy hegy-re (*ohtija*) hága, 's midőn leült, akkor ő hozzá (*hoža*) közel jövének ő tanítványai. — *sol už nem-moltija an patimda pidl, tob luel kim julmata ragil, hanne-hojet kuret jilbija a' só már semmibe (nem-moltija) érni nem fog, csak kivetni való, az emberek lábai alá (jilbija).* — *asvéša put jilbija an omišla, no nor ohtija a' gyertya fazék alá (jilbija)* nem tétetik, hanem tartóra (*ra = ohtija*). — *vuasti nohlä amesleu a' várost a' magasságra ültetjük.*

lungen katl kabing labed maj labta johmal

lungen katl kareng ohling kot maj kotü johmal nyári napon sajkás hét vendég jár a' színbe, nyári napon bikás szános hat vendég jár a' házba.

Jegyzet. *Lu hoza vohta* szó szerint volna: ő hozzá híni, szólni, de azt jelenti: tőle kérni. *Ull-muj nen kutenna simis ho, madot, hun lu pogel vogil lu hoza nan, mal kevi?* van-e ti köztetek olyan ember, a' ki, midőn a' fja kér ő tőle (*lu hoza*) kenyeret, követ ad? *si numbija nen turum azen mal izagat ulta jim lu hoza vohtodeta* annál inkább a' ti menyei atyátok ad minden jót a' tőle kérőknek.

2) *kinek, minek?* kérdésre, mint: *jogotsu luela og ponta* jötünk neki fejet hajtani; — *nen mura novi ulleta tik* a' népnek világosságul vagytok. — *ma ningilana potarlem* én nektek mondom. — *nen hulseta muj jastim us jis jaha tik* hallottátok, mi mondva volt az öregeknek. — *lu pardl lu nagla ellita adim i jim hannehojet ohtina* ő parancsol az ő napjának támadni, rossz és jó emberek felett. — *lu nazarea nemitsal* ő nazarénusnak neveztetik. — *Levvi, Tadejea nemtimot* Levi, Tadeusnak neveztetett.

3) *mivé lesz vagy lett?* kérdésre, mint: *pant luela pajla lezat* az ösvényt neki egyenessé készítték. — *hun ning torim pog, jasta, tam kevet nana at versalet* ha te isten fja vagy, mondd, e' kövek hogy kenyérré legyenek. — *A' mivé?* jelentéssel rokon az *ül, ül* jelentése, azért ide tartozik, mint: *hulis, Arhelaj hana ull Judej vošna lu azel vola* hallá, hogy Arkelaus királyul (*han-a*) van Judea városban, ő atyja helyébe (*vol-a*). — *sidi novija at ulleta hannehojet jelbina* úgy hogy világosságul (*novija*) legyetek az emberek előtt.

Evvél kapcsolatban van az igehatározó, melly tulajdonság-szókból a (*ja*) raggal lesz, lásd a' 67. és a' 92. §. 1) a). Példák: *mujpa idl likinga tajta pidl a kimitotel mustija tajta pidl* vagy az egyiket haragosan fogja tartani, a' másikat kedvesen fogja tartani. — *ojanget sidet, madet sitaka vollet* boldogok azok, a' kik békésen élnek stb. Minthogy ilyenkor a' tulajdonság-szó igehatározó is, azért áll egyesszámban a' többesszámu mondomány mellett, mint: *ojanget hollato let, li kazinga jilet* boldogok a' sírók, ők örvendezők (örvendezve) lesznek; *ojanget, madet lidlet veskat ver, li tarmatinga jilet* boldogok, a' kik akarják az igazságot, ők kielégítve lesznek. V. ö. 146. §. d).

Az a rag *ü-vé* lett a' *hodü* hogyan, hogy, *sidi* az énekekben *šidi* úgy, *idi* így, *tamidi*, Regulynél *tomiti*, *tomidi* (így = *tam-it-i*) a' *hot, sit*, vagy *šit, it-bül*.

4) Végre az a (*ja*) rag a' tulajdonság-szók fokozását is kife-

jezi, a midőn az egybehasonlított tárgy *kiŕža* szó által jelöltek, vagy a' nélkül is marad, p. o. *sit turum nubitna oja nemitsal, sit turum nubitna una nemitsal* az a' mennyországban kisebbnek, az a' mennyországban nagyobbak neveztetik. — *muj kona jastata muj mola jastata* mi könnyebb, mondani-e vagy mondani. — *lil letot kiŕža pa el lumitda sah kiŕža una an ull?* a' lélek az ételnél 's a' test az öltő ruhánál nagyobb nem-e? V. ö. a' 68. 69. §§. — Megjegyzésre méltó, hogy *si numbija* annál inkább-ot jelent.

158. §. A' *na* (Regulynél *nä*) rag áll:

1) *hol* kérdésre, mint: *lu undrelnu tajl jeming lil elta* ő méhében visel a' szent lélektül. — *Isus sema pits Vipleem Judej vošna* Jézus szembe esett (világra jött) Bethlehem Judeai városban. — *mung lu turum husel vantsu hola pelakna* mi ő menyeyi csillagát láttuk keleten. — *uta si sašl tal har tagana* kiáltó szó hallik a' pusztában. — *jeming nepket hanžipsajetna jastim ull* a' szent könyvek írásaiban mondva van. — *hun Isus omsis pazanna lu hotelna, siršna ar aktipsa akidta jah jogotset* midőn Jézus ült az asztalnál ő házában, akkor sok vámszedő jöve.

2) *mikor* kérdésre: *hun Isus sema pits Irot han ulim kadletna, siršna jogotset* mikor Jézus született Héródes király életének napjaiban, akkor jövének. — *ning uža pidten iršna ning ogen nozita* te bőjtbe fogásod koron (mikor bőjtölni akarsz) te fejedet kendd meg. Látjuk, hogy *irš* kor, *irš-na* koron, kor, *siršna* = *si irš-na* az kor-ban = akkoron, akkor.

Azért járul a' *na* (*nä*) rag azon viszonyítókhoz, a' mellyek időt is jelentenek, nemcsak helyet, mint: *Vavilon voža kašlta jebina* Babilon városba költözés előtt; *Vavilon voža kašlim jubina* Babilon városba költözés után.

ti semem alemitem kutnü

ti semem pajtemtitem kutnü

szemem ez emelése közben, szemem e' reá vetése közben.

Járul az igésnevekhez, a' mellyek az időt kifejezik, mint: *haniya mudra jah voginna purilijšs titkon* a' bölceket híván kérdezé. — *li, han partipsa hulmalna manta pits* ők a' király parancsát hallván menni kezdének. — *hus lolimtim kazalamna amitset* a' csillag megállapodását látván megörülének. — *tolta sagat mantelna Isus kazalas Matvei lu kilmalna lu jubel manta pits* onnan elmenvén látá Jézus Mátét ő felkelvén utána menni kezdé stb.

3) *minek?* kérdésre, mint: *li torim pogetna nemitsalet* ők isten fiainak neveztetnek, — *olingot Simon Petrna nemtimot* az első, Simon Péternek neveztetett. — E' jelentést az *a* ragon is láttuk 156. §. 2). Mintha az *a'* különbség volna az *osztják a és na*, között *a'* melly van *a'* magyar *vá és nak* között, mikor mondunk: királyá lesz (királyul van) = *hana ull*, meg királynak neveztetik = *hana nemitsal*.

Ezen rovat alá kell sorozni azt *a'* jelentését *a' na (nü)* ragnak, melly *a'* magyar *nak, nek*-nek felel meg az énekekben, mint:

kos kar kohlem lanting As kangeunü,
jang kar kohlem koling As kangeunü
kolom šoper nohlä vuasti ameslev.

húsz rénbika futotta táplálos Asz hágónknak, tíz rénbika futotta hialas Asz hágónknak három jeles magasságára ültetjük *a'* várost.

kareng vuas karemnü kamen etlem,
kareng gord karennü kamen etlem

az utczás városi utczámnak kije jövök.

4) *mi által?* *mi okon?* való kérdésre, *a'* mikor *a'* magyar *n* (az-o-n) ragnak felel meg, 's azért füződik hozzá gyakran *a'* szenvedő igealak, *a'* mikor *a'* magyar *vel* ragnak vagy *által* viszonyítónak felel meg. Tehát: *pasir jušna manset li irel pela* más úton menének *a'* maguk országá felé. — *Isus Hristos tivpsa si horasna us* Jézus Kr. születése akképen volt. — *ma ningilan verlem hannahojet torim mudrana veltaslata jahna* én titeket emberek halászóivá teszlek isteni bölcsesség által. *A' torim mudra-na* ide, de *a' juh-na a' 3)* alá tartozik. — *Ivan antiptijilsas hukü antična* János övedzkedett bőr övvel. — *Isus jeming tilna twim us tal tagaja* Jézus *a'* szent lélek által vitetett puszta helyre. — *hurijat, nem hojatna al usla* őrizkedjete, senki által ne tudassék meg.

Föltetsző, hogy ilyenkor az alanyul álló névmás nem nominativusban, hanem accusativusban áll, mint: *jasim ull sidü; ning olinpela lu levilala pardl šavijita ningen, pa jošlal ohtina ningen tulajin* írva van így: te végetted parancsolja szolgájának őrizni tégedet, 's te kezeiken vitetel. — *nuring hojenna ningen sud-hoja al masajin, a sul-hona al masajin turma-hot šavijita hoja pa al jutsajin ningen turma hot libija* haragosod által hogy ne adassál *a'* bírónak, 's *a'* bíró által hogy ne adassál *a'* tömlöczörnek 's ne vet-

tessék a' fogházba. — *pasi kulna visa luel* megint az ördög által vitetett ő. — *siršna kulna hijša luel* akkor az ördög által elhagyott ő. — *si jubina kulna alšimsa luel jeming voža* azután az ördög által vitetett ő a' szent városba. — *hanne-hojetna liel at ižiklajit* az emberek által ök hogy dicsértessenek itt a' *nöngen, luel, liel* nem nominativusok, pedig a' szenvedő ige azt követelné, hanem accusativusok.

5) a' *na* rag a' *pil-na* vel, *töl, pan-na* nál, vel, *vor-na* ért viszonyítóokban némileg különböző jelentésű, mint kitetszik a' példákbul: *Osip višilas šitaman lu pilna kadna manta* József szándékozik csendesen ő töle elválni (= ketté, azaz kettővé menni). — *si ho si ne pilna lu samelna krek vers* azon ember azon nővel ő szívében bünt követett el.

lu ankel Marija, Osip panna kadliptim jubina, leramas az ő anyja Mária, Józseffel való eljegyzése után, látszott. — *nung panna torim* mi velünk isten. — *pa ho imi panna i evi panna krek al vera* más ember nejjével és leánynyal bünt ne kövess el.

tami izagat ediš sit vorna, jena at ull az mind lett azért, hogy igazzá legyen. — *ojanget sidet, madet vožatljajit veskat ver vorna, li vorelna turum nubit ull* boldogok azok a' kik üldöztetnek az igazsáért, mert érettök van a' mennyország.

Az eredeti osztjákban is a' *nü* sok jelentésű. A' már felhozott példán kívül legyen még ez itt:

küt konü sosi vuas kareunü jogotlaju,
sosi kort kareuna jogotlaju =

két ember által a' lakos városunk térében vezetettünk, lakos házunk térében vezetettünk. — Itt a' *ko-nü* jelent »ember által« t. i. vezetettünk; a' *kareu-nü* pedig »térünkben« jelent.

159. §. Az *elta*, (Reguly jegyzeteiben és az osztják énekekben) *eult* viszonyítóinak jelentései *töl, ből, ról, után, ólta*. P. o.

Avram elta Tavit vonda Ábrahám-tul fogva Dávidig. — *Irot kitas velta ho navirem-t kad tal elta aja, pora sagat, mada mudra jah elta purijis* Héródes küldé ölni a' férfi-gyermekeket két téltül kisebb (eket), az idő szerint, melyet a' bölcsektül kérdezett.

hun Isus jink elta ediš, siršna midőn Jézus a' vízbül kijött, akkor — *hoj tam aj pantipsajet elta it pasagat verl* a' ki e' kis parancsolatokbul egyet megváltoztat.

sirsna turum elta potardta si ulim us akkor az égről beszéllő szó lett. — *I lu jubel senk ar mur jis Halilej elta pa jang vož elta pa Jerusabim elta pa Ordan jogan pa pelak elta* 's ő utána sok nép jött Galileából és a' tíz városbul és Jéruzsálebül és a' Jordan folyó másik oldalrul.

Az énekekbül legyenek következő példák itt:

alcl ko ar al amesmeu eult
jisl ko ar jis koltmen eult,
labeled muzung eult,
lungen katl kabinggi labeled maj labta johmal,
lungen katl kareng ohling kot maj kotä jahmal,
fiatal ember, sok fiatalunk ülése után
öreg ember, sok öregünk mulatsága után,
egy hétnek kedvtöltése után, *)
nyári napon sajkás hét vendégnek a' sátorba jövése,
nyári napon bikás-szános hat vendégnek a' házba jövése.

nanh jogi vuering au eult kamen etlem
kol jogi vuering au eult kamen etlem
veresfenyü fa erős ajtóbul kive megyek
feketefenyü erős ajtóbul kive megyek.

160. §. A' többi viszonzyszók, a' mellyek a' 88. § elő vannak hozva, se szófüzési se jelentési különbséggel nem járnak, a' mit fel kellene hozni. A' ragokra nézve térnek el némeltyek, p. o. az eredeti szövegben van *kamen* = *kive*, ki, a' helyett hogy *kamne* (*kamni*) volna, mint: *au eult kamen etlem* az ajtóbul kive megyek.

A' viszonzyszókhoz tartoznak a' mutató, kérdő és visszamutató névmások ragosai is, mint: *tolta* onnan, *toda* ott, *selta* onnan *se*da ott, *sega* azután stb. a' mellyekben az *lta* rag az önálló *elta*, *eult*-bül való. Másokban is van, p. o. *jilta* alól, e' helyett hogy: *jil-elta*; *hulta* messzirül, *jolta* utól, *nomelta*, *numilta* felülről, *mugolta* körül. A' Reguly-féle *košail* e' helyett van: *kosüilt*, vagy *košüiltä*.

*) Lásd ennek a' szólásnak megfejtését a' 147. §-ban.

Igés nevek.

161. §. Az igés nevek egyike *ta* (*ti*), másika *m* képzős; jelentésök majdnem egyező, de leginkább a' *ta* képzős megfelel a' magyar *ni, ó, és* igésneveknek és névszónak. Mind a' két alak fölveszi az *ot-at*, melly által tökéletes névszóvá lesz; fölveszi a' birtokos ragokat is, lásd a' 118—124. §§.

a) *ta* képzős.

Irot han tam navirem kašta pidl, vuelta luel Heródes király a' gyermeket keresni fogja, megölni őt (hogy azt megölje). — *ma manlem lucla og pon'a* megyek neki fejte hajtani. — *ti manta pitset* ők menni kezdenek. — *an lidl volijita* nem akar megvigasztalódni. — *al esla mungeu huzipsaja pidta* ne hagyj minket kísértetbe esni.

jelli justata jeming iki előre mondó szent öreg = jövendölő próféta. — *ning elta idl lavilta ho* belőled jö ki az őrző, a' pásztor. — *uta ši šasl tal har tagana* kiáltó szó hallik a' pusztában, az üres helyen. — *Ivan kažalas ar mur farizet pa saduket lu hoža jitodet* János látta sok nép farizeust és szaduceust ő hozzá (magához) jövéket. — *ma jubem jitot* az én utánam jövő. — *izagat sit, muj mung arateuma nidot i annidot* mind az, a' mi nekünk látható és nem-látható. — *ning azen, si an-nitot vandtot* a' te atyád, a' láthatatlant néző.

pa us toda Irot har pozalata vonda és volt ott Heródes király halásáig. — *hot libija longtanna, uža verat a'* házba bemenéstekben köszöntetek. — *hun Isus pernaja longmal jubina jink elta edis* midőn Jézus a' keresztbe menése után (keresztelkedése után) a' vízből kijött. — *tolta sagat mantelna Isus kažalas* onnan elmentében Jézus látta. — *Nazaret hijimalna jogots* Nazaretet elhagyván juta.

tinl kurtom jige-eui šidi ultal,

tinl kurtom aže-eui šidi ultal

becses udvarom atya-leányának ott levése, becses udvarom atya-leányának ott levése. — Az *aže-eui, jige-eui* olyan, mint a' magyar *atya-fi* = gyermek, az osztják határozottan itt leányt fejezven ki.

kos kojpi kojing maj šidi jitel,
sat kajpi kujing maj šidi jitel
 húsz méltóságos vendégnek oda jövése
 száz méltóságos vendégnek oda jövése.

kolt vureng jam juh senk jumal az fényes erős jó fának nagy
 növése.

koreng or ko koreng kät ord šidi enemman,
vajeng or ko koreng kät ord šidi enemman,
taln katl iln kojing maj siin iški turpi turing vuat mohti
kajtäl,
lungen katla jilen uorting maj sien meleh turpi turing vuat
mohti jogotsal;
täm nomis pittı kar lonh eti kares sus num tarem ažeu pustal,
vaj lonh eli kares sus num jelem jieu vuertal

a' bikás szamojéd embernek bikás két szolgája ott növekedvén,
 a' vadas szamojéd embernek bikás két szolgája ott növekedvén,
 a' téli nap végéig a' méltóságos vendéget a' zúgó hideg torku
 szélnek áthatása,
 a' nyári nap végéig az urias vendéget a' zúgó meleg torku szél-
 nek átjárása;
 az észbe eső bika bálvány elé a' száraz őszt felső tarom atyánk
 csinálása,
 vad lonh elé a' száraz őszt felső jelem atyánk csinálása.

Látjuk, ezt úgy kell érteni, hogy: a' két szolga növekedvén,
 akkor volt a' hideg, a' meleg szélnek hatása, járása; azután követ-
 kezett be az ősz. Általában, a' birtokos ragu *ta* igésnév nagyon ural-
 kodik az osztják énekekben.

b) *m* képzős.

Az *m*-es igés névnek jelentéseit, a' birtokos és viszonyragok-
 kal meg az *ot*-nak való növekedését lásd a' 120—124. §§-ban.
 Mind a' mellett elősoroljuk itt is.

Lehet *benható* jelentésü, mint: *manema pitim la' jah tajlem*
 nekem tartozó (azaz hozzám tartozó, alattam való) hadi népet bírok.
 — *hoj nängilana nomis mas, hondta vanamim lik elta* ki adott nek-
 tek tanácsot futni a' közeledő harag elől? — *si kadhos jang kiim*
jah nemlal uset simiset a' tizenkét küldöttek nevei valának ezek.

Lehet *kiható* jelentésü, mint: *torim pernaja longöltim iki isten keresztjébe bemenetö öreg = keresztelő. — navirem lil kanzimodet pozalaset a' gyermek lelkét keresök meghaltak.*

Lehet *jelzői* jelentésü, mint: *ojanget sistam sambodet boldogok a' tiszta szívűek.*

Lehet *elvont* jelentésü, mint: *hus lolimtım kazalamna li amıtset šenk un amdıpna a' csillag megállását látván ök megöriülének igen nagy örömmel. — Isus Iván turmaja omsım olinpela hulman Halileja mans Jézus, Jánosnak tömlöczbe ültetése felöl halván, Galileába méne.*

A' lét igével az *időt* fejezi ki, mint: *jemıng hanzıpsa nebketna sidı jastım ull a' szent irás könyveiben így van írva. — turum ella potardta sı ulım us az égbül szóló hang volt. — jemıng lılna tuvım us tal tagaja a' szent lélek által vittetett volt a' pusztába.*

Lehet *igehatározói* jelentésü (*man, im-na, am-na,*) mint: *hanneho i naı levıman an voll az ember egyedül kenyeret evén nem él. — Isus jangas, li pojksata hotlalna unltaman, jım ajkol sıjaltaman pa tungtaka verman Jézus körüljára, imádkozó házaikban tanítván, az evangeliomot hirdetvén, és gyógyítván.*

sıt hulımna Isus serımtas azt hallván Jézus elcsudálkozáék. — Isus ar mur lu mugoltoğıja kazalamna pardıs Jézus sok népet maga körül látván, parancsola.

Az eredeti énekekbül:

kolım šoper nohlü ord nemıtem,

nıl šoper nohlü ord sıltem

a' három, négy kiváló szolgának való hívása, szólítása,

ti semem alemıtem kutnü,

ti semem pajtemıtem kutnü

itt szemem fölemelése közben, itt szemem reá vetése közben.

sosl nılpi kät ord enemman ajılta,

jorıl nılpi kät ko sengelman ajılta,

koreng ord ko, koreng kät ord šıdı enemman,

vojeng ord ko, koreng kät ord šıdı enemman

menyét-orru két szolga növekedvén lassanként,

ur-orru két ember felserdülvén lassanként;

bikás szolga ember, bikás két szolga ott növekedvén,

vadas szolga ember, bikás két szolga ott növekedvén.

Az igenlő at.

162. §. Az *at* szócska, melyet »hogy«-val lehet fordítani, nem csak többszörös, hanem egyszeres mondatban is előfordul, 's ekkor mintegy igenlő szónak jelentésével jár. A' többszörös mondatnak utójában világos a' szükséges volta, nem olyan világos az egyszeresben, p. o. *tami izagat edis sit vorna, jena at ull torim elta jastimot* ez mind lett azért, igazzá hogy legyen az isten által mondatott. — A' kondai vogul fordításban: *ton mos toho jejmtes, tak sarme* *) *latelp toremnel*. Ebben az *at* (vogul *tak*) az utómondatban szükségképen áll. Hasonló ez is: *hun ning torim pog, jasta, tam kevet nána at versalet* ha te isten fija vagy, mondd, e' kövek kenyérré hogy váljanak. A' kondai vogulban: *hun nag torim püv, laven, istobi tü kevet jejmteset náni*. Itt *istobi* áll az osztják *at* helyett.

De másképen van a' következőkben: *hoj lu imel pilna kadna manl, si ho at mal luela kadna manta nebek a' ki a' nejétül elválik*, az ember adjon neki (nejének) választó levelet. A' kond. vogulban: *hon pali kvaltkti tak netatel, tom maje tavane nepek*. A' vogulban nincsen az osztják *at* kifejezve, a' magyarban lehet azt a' *hadd* szóval tenni. — A' Miatyánkban olvassuk: *ning jeming nemen mung hoza jeming at ull; at jogodl ning turum nubten; ning kažen at ull*, te szent neved mí nálunk szent legyen; jöjjön te országod (mennyei korod); te akaratod legyen. Itt is az *at*-ot *hadd* szóval lehetne kifejezni, de szükségtelen. A' kondai vogulban ismét a' *tak* szó van: *tak jälpenlahte nag namen; tak jejmte nag naerlahen; tak jejmte nag erken*. Ezekben az orosz *da* van utánozva: *da svjatitsa jimja tvoje* stb.

A' T a g a d ó *an, al, anta* szók.

163. §. Az *an* nem áll az imperativus előtt, az *al* meg csak az előtt áll, mint: *hanne-ho i náni leviman an voll* az ember egyedül kenyeret éve nem él. — *hoj manem an ušta jersal hanne-hojet ježalt*,

*) A' kondai vogulban a' *sarmi* és *sarme* között alig ha az a' különbség nincsen, hogy az első egyszerű benható, a' másik valóságos szenvedő, így, *sarmem, sarmien, sarme*; talán így is különbözik a' Máté 5, 18. a' Máté 1, 22.-tül.

i ma an usta jersalem ma turum jim ježalt a' ki engem nem vonakodik elismerni az emberek előtt, én is nem vonakodom megismerni mennyei atyám előtt.

al hurija vita Marija ning nimen ne félj venni Máriát te feleségedet. — al huža ning tormen ne kísérd te istenedet.

anta, nem is, se, többszörös mondat utójában következik az előmondat al-ja után, mint: volla al hulta, anta turumna, anta muna, anta Jerusalmna, anta ning ogenna soha ne esküdjél, se az égre, se a' földre, se Jéruzsálemre, se a' te fejedre. — panna al vija anta sorni voh, anta sel voh, anta padaruh voh, anta alta hir magatokkal ne vigyetek se arany pénzt, se ezüst pénzt, se réz pénzt, se tarisznyát.

Oroszos az, hogy az *al* olyan mondatokban is áll, a' melyek nem tagadók, mint: *ma ning jubenna manlem, kuš holta ning al manlen* én te utánad megyek, akár honnan te ne menj (akárhová te még). Oroszul: *poidu ja za toboju, kuda ti ni poideš.*

Többszörös mondatok.

164. §. A' többszörös mondatok leginkább olyanok, melyek időszerinti vagy okszerinti feltevést, 's reávonatkozó következtést fejeznek ki, a' melyek egyszeresei tehát *hun* és *siršna* (midőn, mikor, és ha) mondatkötéssel vannak egybekapcsolva; a' *siršna* sokszor nincsen kifejezve. Ez a' szöveg nyilván az oroszoknak utánozása. Az eredeti a' *hun* helyett *ke, ki*-t alkalmazza, mely soha nem kezdi meg a' mondatot. Példák: *hun ning turim pog, jasta, tam kevet naia at versalet*, ha te isten fija, mondd, e' kövek kenyérré hogy váljanak. — *pa hun omsšas, siršna lu hoža lep jogotset* és midőn leült, akkor ő hozzá közel jövének. — *siršna, hun ning jiren tulen torim hota* akkor, ha te áldozatodat viszen isten házába.

*tülil ki tül labta šidi jital,
lungen ki lung labta šidi jital,
alél ko ar al jel amesleu,
jisl ko ar jis jiel amesleu.*

ha tele (kor) téli hétre ott van jövése, ha nyara (kor) nyári hétre ott van jövése, fiatal ember, sok fiatalak elülünk, öreg ember, sok öregek elülünk.

nomisen ki pitmal jahteu, untrenki *) *pitmal mänteu* ha eszedbe jutása van, megyünk, ha elmédbe jutása van, megyünk.

165. §. A' többszörös mondatokhoz tartoznak az úgynevezett visszamutató mondatok is, a' mellyeket *mada, madot, madet* fejeznek ki. A' fordított szövegekben leggyakrabban, az eredetiekben viszontag alig fordulnak elő. *P. o. lu sit, madot olinpela jelbi jastus* ő az, a' kiről jövendölt. — *ojanget sidet, madet lilel sagat koivara vollet* boldogok azok, a' kik lelkeik szerint szegényül élnek. stb. stb.

*) Itt is figyelmeztetjük az olvasót a' legkülömbözőbb népek találkozó eszejárására. Az új testamentomban *σπλάγγων*, bél, könyörületet, szeretetet is jelent; az osztják énekekben az *unter*, has, a' *nomis*-szal szeret társulni, mi eszet, emlékezetet jelent. Az *unter* tehát, mint a' *σπλάγγων*, indulatot fejez ki, 's azért fordítom az *elme* szóval, nem tehetvén azt a' *szív* szóval, melly a' héberben (כֶּלֶב) hasonlóképen elmebeli mozgást jelent, annál kevésbbé a' *has*-sal.
